

מי אמר שפליטים לא שבים?

ד"ר דליה שיינדלין*

המאמר [התפרסם בהארץ](#) ב-2 במאי 2018

ההפגנות בעזה בארבעת השבועות האחרונים, תחת הכותרת "שיבת הפליטים", מעלות רגשות מבולבלים ותחושות טינה בלבם של ישראלים רבים. ללא ספק, סוגיית הפליטים הפלסטינים היא מורכבת לפתרון ברמה הטכנית והסמלית כאחד. אך כל זה לא מצדיק עיוותים היסטוריים וחוסר דיוק באשר למצבם של פליטי מלחמות אחרות בעולם, כפי שעשה משה ארנס ([הארץ](#), 23 באפריל 2018).

ארנס, כמו רבים לפניו, טוען שרק בפליטים הפלסטינים נעשה שימוש כ"פצע שעלול למנוע השגת שלום". נדמה כי כבר שנים, אם לא עשורים, שישראלים מנפנפים בדגל ה"אף אחד אחר לא עושה זאת". בסכסוכים אחרים, כותב ארנס, פליטי מלחמה יושבו מחדש. בזה הוא צודק חלקית – רק הפליטים לא יושבו כפי שהוא מתאר.

נתחיל מיוגוסלביה לשעבר, לגביה אומר ארנס כי לאחר התפרקותה, בשנות ה-90, "נעקרו מיליוני אנשים מבתיהם בשל הקרבות בבוסניה, בקרואטיה ובקוסובו. רובם מצאו לעצמם בתים חדשים". לא ברור על מה מבוססת קביעה זאת. אם לדייק, לפי נציבות הפליטים של האו"ם, עד 2004 כ-1,000,473 פליטים שבו לבוסניה מחו"ל, או חזרו לאזורים שמהם באו בתוך בוסניה. כלומר, פחות מעשור לאחר סיום המלחמה, כמחציתם (יותר ממיליון מתוך קצת יותר משני מיליון פליטים) שבו למדינתם ואכן יושבו בה מחדש.

בקוסובו, המלחמה באביב 1999 הפכה כמיליון קוסוברים לפליטים, מחוץ לקוסובו או בתוכה. אך עד אוגוסט 1999, כחודשיים לאחר סיום המלחמה, נציבות האו"ם דיווחה על שיבתם של כשלושת-רבעי מיליון פליטים, ובסוף אוגוסט 1999 הנציבות קבעה כי 95 אחוזים מהפליטים חזרו. מאז, רוב המאמצים התמקדו בשילוב מיעוטים, כולל סרבים, שחזרו אף הם לבתיהם בקוסובו וגם בקרואטיה, למרות הקושי לחיות לצד האויבים במלחמה עקובה מדם בעבר המאוד לא רחוק.

שיבת הפליטים לקוסובו נחשבת עד היום לסיפור הצלחה: מחקר הערכה של תפקוד הנציבות קבע, כי הטיפול בפליטים מקוסובו היה טוב, והשיבה היתה מהירה במיוחד, ביזמת הפליטים עצמם ובתמיכת הקהילה הבינלאומית. ודווקא את קוסובו ארנס בחר לציין כדוגמה לאי-שיבת פליטים?

אחת הסיבות לכך שהקהילה הבינלאומית פעלה לקידום שיבה כה מהירה לקוסובו, היתה רתיעת המדינות הסמוכות מיישוב פליטים בגבולותיהן. כלומר, מדינות המערב חששו מקליטת מספר גדול של פליטים שהיו אחיהם ליבשת, אך ארנס לא מאשים אותן בניצול ומניפולציה פוליטית לצורך מניעת הסדר שלום. נוח לו יותר לשכוח לגמרי את העובדה שאירופה לא רק הרשתה, אלא אפילו עודדה שיבת פליטים מאסיבית ביוגוסלביה. בדו"ח ההערכה על פעילות נציבות האו"ם אף מוזכר חששן של מדינות מסוימות שפליטי קוסובו יהפכו ל"פלסטינים החדשים".

גם הטיעון כי רק במקרה הפלסטיני המדינות שבהן שוהים הפליטים מסרבות ליישב אותם, וזאת במטרה להשפיע על הסדר הקבע לסכסוך, אינו נכון. במלחמה בין אזרבייג'אן וארמניה על החבל נגורנו-קרבאך, בתחילת שנות ה-90, כמיליון אנשים איבדו את בתיהם – כשלושה-רבעים מהם אזרים, שברחו הן מחבל קרבאך שבאזרבייג'אן, והן מארמניה (השאר היו לרוב ארמנים שברחו מאזרבייג'אן). עד לשנים האחרונות, כמעט 600 אלף פליטים אזרים לא יושבו באופן קבוע, אף שהם שוהים במדינת הלאום שלהם – אזרבייג'אן.

* ד"ר דליה שיינדלין היא עמיתת-מדיניות במכון מיתווים ומומחית לחקר דעת קהל.

אפילו ממשלת אזרבייג'אן קוראת להם "נעקרים" (Internally Displaced People), משום שהיא אינה מכירה בעצמאות-בפועל של החבל קרבאך, אלא מתייחסת אליו כשטח אזרי הנתון לכיבוש ארמני.

על מנת לקדם את העמדה הפוליטית הזאת, ולהביא לכך שבהסדרים העתידיים תוכר זכות השיבה של הפליטים האזרים, הממשלה מסרבת ליישב את מאות האלפים באופן קבוע. עד לשנים האחרונות חלקם גרו במחנות פליטים של ממש, ועד היום חלקם גרים ביישובים המיועדים להם, שם הם סובלים מתת-פיתוח של שירותי רווחה ותשתיות. כלומר, מאות אלפים אינם נקלטים בתוך החברה האזרית – מתוך התקשות על פתרון פוליטי עתידי מועדף. ואמנם, הקווים הכלליים לפתרון הסכסוך שם, אשר מקובלים על ידי הקהילה הבינלאומית, אכן כוללים את העיקרון של שיבת פליטים. אין כל זה מצדיק בשום פנים ואופן התנהגות עלובה לפליטים. אבל התפישה כי הדרישה לחזרה היא חריגה וייחודית לפלסטינים, היא כוזבת.

לבסוף, חסידי הגישה של ארנס חוזרים שוב ושוב על הטעון, כי הגרמנים הסודטים עברו לגרמניה. לא ברור מדוע מתעקשים לציין את הדוגמה ממלחמת העולם השנייה, כאשר העולם אחרי אותה מלחמה מתנהל על פי כללים שונים מהותית. אבל בהשוואה הזאת יש משום טעות חמורה אף יותר: הפליטים הגרמנים עברו לגרמניה; דומה שאין צורך להזכיר לארנס, ולאחרים המעלים טענות דומות, שלפליטים הפלסטינים עוד אין מדינה פלסטינית לשוב אליה. חלק גדול מהפליטים הפלסטינים הם חסרי-אזרחות (stateless) מזה 70 או 50 שנה, משום שבניגוד לפליטים בכל המקומות האחרים שארנס הזכיר, אין להם אף מדינה שהם יכולים לראות בה את ביתם.

הגיע הזמן לקבור את המיתוס שבכל מקום אחר בעולם פליטים במצב דומה לזה של הפלסטינים משלימים עם גורלם, ורק הפלסטינים מסרבים. חוסר הדיוק ההיסטורי הזה מרמז שמי שמחזיק במיתוס הזה מעוניין לבטל את הצורך של הפלסטינים בפתרונות, ומעדיף אותם כאויבים לנצח.